

אשו משום חציו / כב. - כג.

שיטת תוס' בתירוצם השני	תוכן:
מסקנת הסוגיה - כלו לו חציו	פתיחה
שיטת רש"י ותוס'	חלק א - הגדרת 'חציו'
שיטת הרמב"ם ורש"י בלישנא אחרינא	שיטת הרא"ה
חלק ב - אשו משום ממונו	שיטת רבנו דוד
סיכום	שיטת הר"ן
	שיטת תוס'

פתיחה¹

אומרת הגמרא (כב.):

"אתמר, ר' יוחנן אמר: אשו משום חציו, וריש לקיש אמר: אשו משום ממונו. וריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר לך: חציו מכחו קאזלי, האי לא מכחו קאזיל. ורבי יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש? אמר לך: ממונא אית ביה ממשא, הא לית ביה ממשא".

אב המזיק 'אש' הוא מיוחד, וזקוק להגדרות מיוחדות. אומר הפנ"י (כב. ד"ה בשלמא):

"לפי שנוק אש אינו דומה במהותו לשאר נזקין שהנזק נעשה כאחד אבל באש אינו כן אלא שהגחלת מבעיר איזה דבר ואותו דבר מבעיר דבר אחר וע"כ נתקשו בו חכמים מ"ט חייב בה כיון שאין גוף מעשה המזיק מחובר לדבר הניזק וכאילו אינו נעשה מכוחו אלא מכמה כח כחו לכך דימה אותו ר"י לחציו שמזיק ג"כ למרחוק וגם כאן חשיבנו כאילו נעשה הכל מכח ראשון שהוא הגחלת שנעשה חץ דכיון שהכל נעשה מכחו חשיב כאילו גוף הגחלת הולך ומבעיר עד לבסוף ור"ל סובר דלא דמי כלל לחץ דחץ אול מכחו ממש והאי לא אזלי אלא למקום הגחלת ומכאן ואילך כלו לו חיציו ואין לחייבו אלא משום ממונו כדפרישית לעיל שחייב השמירה מוטל עליה כמו על שאר ממון וכשלא שימר חייב".

כלומר, אש אינה ככל המזיקים, שניתן לזהות בבירור את המזיק עם מעשה הנזק, ניתן לראות את הנזק יוצא מהמזיק, אלא יש פה השתלשלות מסוימת, המזיק עושה מעשה ומכאן ואילך זה יוצא משליטתו, ממשיך להתגלגל ולהזיק, 'כמה כח כחו'. לכן נזקקו ריו"ח ור"ל להגדיר את המזיק הזה.

אמנם, כותב בתלמיד ר"פ (בשטמ"ק) בריש הסוגיה:

"יש לתמוה קצת למה הוצרך לומר טעם באשו יותר מבשאר נזיקין והלוא הוא כתוב בפסוק כמו שאר נזיקין. וי"ל לפי דפעמים שאין האש מזיק כי אם הרוח שמוליכתו ואילולי הרוח לא היה מזיק אם כן אינו מעשה האדם כי אם מעשה הרוח ולכך הוצרך ליתן טעם רבי יוחנן אמר משום חציו דכיון שהדליקו במקום שהרוח מצויה להוליכו נמצא שפשע בהדלקתם כמו בחציו שאדם זורק למרחוק".

עונה ר"פ - בגלל שהאש לפעמים הולכת עם רוח, וגם על זה התורה חייבה, 'כי תצא אש, וא"כ זה לא מעשה האדם לגמרי, זה לא 'מזיק' לגמרי של האדם, אז אומר ריו"ח - א"כ א"א לחייב משום שהאש היא תחת האדם, אי אפשר לחייב משום חיוב שמירה גרידא, ואני חייב להגדיר את אש בתורת 'חיציו', משהו

¹ תודה רבה לכל הרבנים, האברכים והבחורים שנעזרנו בהם בכתיבת המאמר. תודה מיוחדת לאחי - אמציה ברקוביץ, לדבר דינר, ולנתנאל קלה.

שמתייחס לאדם לגמרי, מעשה של האדם. אפשר לחייב בנזיקין או כי עשית, או כי זה שלך. אומר ריו"ח - פה אני לא יכול לחייב כי זה שלך, ואני חייב להגדיר שהחוב הוא בגלל מעשה שלך. אומר ר"ל - אי אפשר לייחס את זה למעשה האדם עצמו, וע"כ נגדיר את זה 'תחת האדם'. כלומר, ניתן ללמוד מדבריו של ר"פ מה הייתה ההו"א, לו יצויר שהתורה הייתה מחייבת רק אש שהולכת מעצמה, בלי רוח. נראה מדבריו שכולם היו מחייבים מצד 'אדם המזיק', יש פה מעשה נזק של האדם, ובמעשה נזק הזה טמון כל הנזקים שיבואו בהמשך, כי באש יש כוח התפשטות טבעי ומוכרת. אך, כיוון שהתורה חייבה על אש שהולכת בעזרת הרוח, שם א"א לראות את האדם המזיק, זה ודאי לא 'אדם המזיק' קלאסי, וא"כ חייבים להגיע להגדרות ייחודיות, ריו"ח אומר שזה נשאר בגדרי חוב על 'מעשה', ור"ל לוקח את חוב אש ל'ממון המזיק', חוב שמירה, תחת האדם. ממילא מההגדרה של אש עם רוח, אני לומד את אותה גדר לאש בלי רוח, לריו"ח, כשהתורה חידשה שמתחייב גם על אש עם רוח, היא בעצם אמרה - גם חוב אש שמתפשטת מעצמה הוא אינו 'אדם המזיק' קלאסי, אלא יותר בגדר 'חציו'. ר"ל אומר - כשהתורה חידשה שמחייבים על אש עם רוח, היא בעצם אומרת לנו לתפוס אחרת את כל הדין של אש, בתור 'ממון המזיק' ולא בתור 'אדם המזיק'; תחת אחריות האדם ולא מעשה האדם.²

חלק א - הגדרת 'חציו'

ריו"ח מגדיר את חוב באש כחציו של האדם. ניתן לראות מכמה נקודות בסוגיה שאש לריו"ח נחשבת אדם המזיק:

א. בסוף הסוגיה (כג.) הגמ' אומרת שאיכא בינייהו (בין ריו"ח לר"ל) חוב ד' דברים, שלריו"ח אדם שהזיק ע"י אש, חייב לשלם לחברו ד' דברים בנוסף לנזק - צער, ריפוי שבת ובושת. חוב ד' דברים מוטל רק על אדם שהזיק ולא על ממון המזיק, הגמ' (כו.) לומדת זאת מהפסוק "ואיש כי יתן מום בעמיתו" - איש בעמיתו ולא שור בעמיתו.

ב. הגמ' (כב:) מביאה מקרה מהמשנה בדף סא: שאדם הצית גדיש של חברו, והיה עבד כפות וגדי סמוך לו, פטור מלשלם על הגדיש והגדי, כיוון שהתחייב מיתה על הריגת העבד, וקלב"מ, למ"ד אשו משום חציו. רואים שבכך שהצית את הגדיש, מתחייב, למ"ד אשו משום חציו, מיתה על הריגת העבד.³

ג. הגמ' (כג.) שואלת למ"ד משום חציו, טמון באש דפטור רחמנא היכי משכחת לה, וביארו התוס' (שם ד"ה טמון), ששאלת הגמ' היא - הרי למ"ד אשו משום חציו זה אדם המזיק, ואדם המזיק חייב אפילו באונס, ולכן אין סברא שיהיה פטור טמון באדם המזיק.

ריו"ח מייחס את האש למעשה האדם, ואע"פ שהאדם לא עושה ממש את הנזק, שהרי "אש לא מכוחו קאזלה", חידשה התורה שהאש כן נחשבת כמעשה האדם, וחשיב חציו, בפשטות כיוון שמעשהו זימן

² היה מקום לחשוב שההו"א לפי ר"פ, באש שמתפשטת מעצמה, היא מצד 'ממון המזיק', אך קשה להגיד כך, שהרי טעמו של ריו"ח שלא מחייב משום ממון הוא כי "ממונא אית ביה ממשא, הא לית ביה ממשא", וא"כ זה שייך גם באש שמתפשטת מעצמה. אמנם טעמו של ר"ל, "חציו מכוחו קאזלי, האי לא מכוחו קאזיל", נראה שיכול להסתדר עם אש שמתפשטת מעצמה, אש כזאת יותר הולכת מכוח האדם מאשר אש שמתפשטת ע"י רוח.

³ אמנם ראה להלן בשיטת הר"ן, שסובר שגם למ"ד אשו משום חציו, לא מתחייב על כך מיתה, וכבר הקשו האחרונים על הר"ן מהגמ' כאן, עיין בהמשך מה שתורץ.

בצורה ודאית היזק, 'ברי הזיקא'⁴. צריך להבין מהו הגדר המדויק של אש לריו"ת, באיזו רמה ולאילו עניינים התורה חידשה שהאש מתייחסת למעשה האדם. ומצינו בכך כמה שיטות בראשונים.

שיטת הרא"ה

אומרת הגמרא בסנהדרין (עז. - עז):

"ואמר רבא: כפתו בחמה ומת, בצינה ומת - חייב. סוף חמה לבא, סוף צינה לבא - פטור... ואמר רב פפא: זרק צרור למעלה, והלכה לצדדין והרגה - חייב. אמר ליה מר בר רב אשי לרב פפא: מאי טעמא - משום דכחו הוא, אי כחו - תיזיל לעיל! - ואי לאו כחו הוא - תיזיל לתחת! אלא: כח כחוש הוא".
שואלים הראשונים: מדוע בזרק צרור למעלה ונפל לצדדים, דוחקות הגמ' להגדיר מצב זה ככוחו, ומשמע שאם זה לא היה כוחו, היה פטור, וכמו"כ בזרק למעלה ונפל למטה פטור, משום שפסק כוחו, ומדוע, הרי לכל הפחות הוי אשו, וקיי"ל אשו משום חציו, וא"כ יתחייב אם הורג כך אדם!
הרא"ה (בשטמ"ק ב"ק נו.) כותב:

"...ואשו למאן דאמר משום חציו וחציו ממש כחו גמור... ומסתברא נמי דאבנו וסכיננו ומשאו שהניחו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו דחשבינן להו תולדה דאש, ליכא למחשביניהו חציו אלא ממונו ובנפל גדר שלא מחמת דליקה דשורו הוא דלא טפח באנפיה".

הרא"ה מגדיר את אשו משום חציו, ככוח גמור של האדם, גם לעניין מיתה, ולכן אסו"מ שהניחו בראש הגג ונפלו ברוח מצויה, לא יוגדרו כחציו, כיוון שבעיניו כוחו ממש, וכאן פסק כוחו. אמנם אסו"מ הם תולדה דאש, אבל רק ברמה של אשו משום ממונו⁵. הרא"ה מוכיח את הגדרתו מהגמ' בסנהדרין לעיל - מוכח שם שהיכא שפסק כוחו לא הוי חציו, וע"כ כי אשו משום חציו הוי כוחו ממש, ולכן היכא שפסק כוחו כבר לא הוי חציו⁶.

ממילא מובן שלפי הרא"ה כדי להגדיר את האש כחציו, נצטרך לא רק מעשה, אלא שהמעשה יהיה במזיק, ולא בניזק, ברור שמעשה בניזק לא יגדיר את האש ככוחו. לכן מוסיף הרא"ה, שלא רק 'כפתו וסוף חמה לבוא' פטור, כיוון שלא חשיב מעשה, שרק ממשיך את המצב הקיים, אלא אפילו כפתו בפנים, והביאו למקום שסוף חמה לבוא, שודאי חשיב מעשה, יהיה פטור, כיוון שלא עשה מעשה במזיק.
נסביר יותר את גדר הרא"ה: אש נחשבת ממש לכוחו של האדם, האדם מבעיר בכל רגע את האש בעוד ועוד מקומות. האדם לא עושה את מעשה ההיזק בהנחת הגחלת בקצה הגדיש, ומזמן את שריפת שאר הגדיש, אלא כל חלק בגדיש האדם מזיק ברגע שהאש מגיעה אליו; אפשר לראות את הבן אדם פועל ממש לכל אורך התהליך. אמנם האש מתפשטת מאליה, ולא הולכת מכוחו של האדם ממש, אך כיוון שבאש טמון כוח ההתפשטות בצורה ודאית וחזקה, התורה חידשה שהיא נחשבת ממש ככוח האדם⁷.

⁴ בתוס' (נו: ד"ה המעמיד) רצו לחייב "מעמיד בהמת חברו על קמת חברו" משום אש, כיוון ש'ברי הזיקא'.

⁵ שהרי הגמ' (כג.) אומרת שלמ"ד משום חציו אית ליה נמי משום ממונו, ראה להלן.

⁶ כשיטת הרא"ה מצינו בתוס' בסנהדרין (עז.) בתירוץ השני, ראה להלן.

⁷ עיין בחידושי ר' חיים הלוי (שכנים יא, א): "הא דהוי חציו, היינו משום דבאמת הדבר כן דאשו הוי חציו ממש והולכת מכחו, ועל כן שפיר חייב גם בנפשות כיון דהויא כחו ממש... משא"כ בכח שני, ובאבנו סכיננו ומשאו שהניחו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה דפסק כחו ואין שם כחו כלל, אז אין בהם חיובא דחציו, ורק משום ממונו לבד הוא דחייב עלייהו, דאין חציו אלא בבא מכחו וכמו שכתבנו".

שיטת רבנו דוד

ברבנו דוד (מובא בחי' הר"ן סנהדרין עז): מציינו גדר דומה לגדר הרא"ה, אך הוא מרחיב אותו יותר. רבנו דוד התקשה גם הוא בשאלה מדוע זרק צרור למעלה ונפל למטה לא הוי חציו, וענה כך:

"ותירצו בזה, דאין חיוב נזיקין אלא בכח ובפועל לא במה שנעשה מאליו, ורוח מצויה פועלת היא ורואין אותה כאלו היה בכח אדם ע"י שהיא מצויה, אבל הירידה למטה אין בה פועל כלל אלא שמחמת כבדה היא יורדת, ואף אם הרגו בירידתו לא נעשה זה בפועל אלא כובד האבן הוא שהזיק מאיליו".

כלומר, רבנו דוד מגדיר את אשו משום חציו ככוח האדם ממש, ואפילו אסו"מ ברוח מצויה מוגדרים כחציו, כיוון שהאדם עשה מעשה שהביא לכך שפעולה של הטבע תזיק. לעומת זאת, בזרק צרור למעלה ונפל למטה, אין כאן פעולה של הטבע, כוח המשיכה לא חשיב פעולה, הוא משהו טבעי יותר, יותר מונח בגוף החפץ, אין כאן פעולה, החפץ פשוט לא יכול להישאר איפה שהוא נמצא, והוא נופל למטה, בצורה פסיבית, ולא בצורה אקטיבית.⁸

נמצא לפי רבנו דוד, שלא רק אש מוגדרת כחציו, כיוון שפעל פעולה ומכוח הפעולה שלו מיד בא הטבע והמשיך אותו, אלא אפילו במצב שהיה נתק בין המעשה שלו לפעולה של הטבע, כל עוד אח"כ יש פעולה של הטבע, המצב הזה מוגדר כחציו, זה נחשב שהאדם פועל, לא הטבע. האדם מניע תהליך מסוים במעשהו, ובכך מקשר אליו את כל מה שיקרה בקשר למעשה הזה.

אמנם יש לשאול לפי רבנו דוד, מה יהיה הדין ב'כפתו והביאו', האם ייחשב כאשו משום חציו, שהרי הרא"ה הגדיר מצב זה כ'אשו משום ממונו', כיוון שהגדיר 'חציו' ככוחו ממש, וא"כ צריך מעשה במזיק. נראה שרבנו דוד לא מצריך מעשה במזיק, שכן העניין שהמעשה יהיה דווקא במזיק, הוא שיהיה המשך אחד מהמעשה של האדם לתוצאה ע"י כוחות הטבע, לכן אסו"מ ו'כפתו והביאו' לא הוי חציו. אך רבנו דוד שהגדיר אסו"מ כאשו משום חציו, מוכח שלא בעי המשך אחד ממעשה האדם להמשך התהליך, וא"כ נראה שלא יצריך שהמעשה יהיה דווקא במזיק, ויחייב מיתה ב'כפתו והביאו וסוף חמה לבוא'.⁹

שיטת תוס'

על הגמ' בסנהדרין (עז). שאומרת שכפתו וסוף חמה לבוא פטור, אומרים תוס' (שם ד"ה סוף):

"ומיהו אם כפתו בפנים והביאו במקום שסוף חמה לבא וסוף צנה לבא נראה דחייב למ"ד אשו משום חציו, דלענין מיתה נמי מחייבין באשו משום חציו כדמוכח בכיצד הרגל ואין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש".

כלומר, תוס' לומדים שהגדר של 'חציו' הוא ממש אדם המזיק, גם לעניין מיתה אדם, ואמנם 'מצמצם' - שכפתו וסוף חמה לבוא יהיה פטור, כי לא עשה מעשה, הוא רק המשיך את המצב הקיים, אך 'כפתו והביאו', שעשה מעשה, יהיה חייב למ"ד אשו משום חציו. בהמשך תוס' מקשים מהגמ' שהובאה לעיל -

⁸ ראה להלן בשיטת תוס', שכתבו ש'חציו' מועיל גם לעניין שחיטה, כגון נפלה סכין מידו. אך כפי שיתבאר, יש מקום לחלק, שלשחיטה בעינן כוח גברא ממש, ולא רק שייחשב כוחו. אך אם רבנו דוד כן ירחיב את חציו כמו תוס' גם לעניין שחיטה, הוא יחלק בין סכין שנפלה בכוח הכבידה שהשחיטה פסולה, לבין סכין שנפלה ברוח מצויה, שהשחיטה תהיה כשרה.

⁹ וראה להלן ביתר ביאור בשיטת תוס'.

זרק צרור למעלה ונפל למטה והרג אדם, מדוע פטור למ"ד אשו משום חציו, ומתמצים שהסוגיה הזאת קאי אליבא דמ"ד אשו משום ממונו. עוד שואלים תוס' מהגמ' בחולין, שאומרת שאם אדם הפיל בכוונה סכין ושחטה, שחיתתו כשרה, ואם נפלה לבד, שחיתתו פסולה, מדוע אם נפלה לבד שחיתתו פסולה למ"ד אשו משום חציו, ואומרים שאין סברא לחלק, כיוון דאפילו מיתה גמרינן מנזיקין, וגם את הגמ' הזאת מעמידים תוס' אליבא דמ"ד אשו משום ממונו.

תוס' מרחיבים את אשו משום חציו גם למיתה ושחיתה, אפילו שבשחיתה בעינן 'כוח גברא', דהיינו שהאדם ממש ישחט בידיו את הבהמה, ולא שיגרום לכך שהבהמה תישחט, אפילו בצורה וודאית. איך שלא נגדיר בשיטת תוס', וודאי שהיה מקום לחלק, כי להגדיר את אשו כחציו זהו חידוש של התורה בנזיקין, ומניין ללמוד מזה גם למיתה ושחיתה.

צריך להבין מהי הגדרת תוס' ל'חציו'. אי אפשר להגיד שתוס' הגדירו כמו הרא"ה, דהוי כוחו ממש, שהרי תוס' הגדירו 'כפתו והביאו' כאשו משום חציו, ואילו לפי הגדר של הרא"ה התבאר לעיל שצריך שהמעשה יהיה במזיק, כדי שיהיה המשך אחד מפעולת האדם לתהליך ולתוצאה. אמנם נראה להגדיר בשיטת תוס' כעין מה שנתבאר בדעת רבנו דוד, ונחדד את הדברים: כשהאדם מדליק אש הוא עושה פעולה שדומה ללחיצה על כפתור שמפעיל פצצה - הנעת תהליך, האדם לא עושה את הפעולה בכל רגע ממש, אלא עושה מעשה בהדלקת האש, שבמעשה הזה טמונים כל הנזקים שיבואו אח"כ, המעשה הזה גורם בהכרח לנזקים בעתיד, ואנו מייחסים את כל הנזקים הללו אל מעשה האדם, האדם הזיק את כל הגדיש, במעשה של הנחת הגחלת בקצה הגדיש. האדם עושה כל מה שביכולתו לעשות, ומכאן ואילך מוסר את המושכות לכוחות הטבע שבהכרח ימשיכו את פעולתו. האדם רותם את כל הבריאה וכוחות הטבע למעשה הנזק שלו, והאדם מתחייב על הנעת התהליך הזה, ומכאן ואילך - כמו שכתב רבנו דוד - כל פעולה שהטבע עושה בתהליך הזה תיחשב כפעולת האדם. לפי הגדרה זאת מובן שהאדם יתחייב גם במקרה דבר אצל האש ובכפתו והביאו וסוף חמה לבוא, כי הוא עשה פעולה שגרמה לכוחות הטבע להזיק, ואפילו באסו"מ יהיה חייב, אע"פ שפסק כוחו, כי הגדרת 'חציו' היא לא כוחו ממש, אלא מעשה שלו שגורם להשתלשלות הנזקים, ומחשיב את הפעולות של הטבע כפעולות האדם.

אמנם, תוס' מגדירים את המקרה שזרק צרור למעלה ונפל למטה כחציו (ומה שאמרה הגמ' שפטור, זה למ"ד אשו משום ממונו), ובזה חולקים על רבנו דוד, שחילק בין כוח הכבידה לבין רוח מצויה, והגדיר שכוח הכבידה לא הוי פעולה, ולכן א"א להגיד שהאדם פועל כאן, והוי רק אשו משום ממונו. וצריך להגיד בשיטת תוס', שסברו שלא צריך משהו שמוגדר כפעולה ממש, או שסברו שכוח הכבידה גם מוגדר כפעולה.

אכן לפי הגדרה זאת יוצא חידוש, שמספיק מעשה שלו שמחייב הנעת תהליך מסויים, גם לחייב מיתה ואפילו להכשיר שחיתה. בחידושי ר' חיים הלוי (שכנים יא, א) נראה שהגדיר כך בשיטת התוס', אך כתב שלפי גדר זה, בנפלה סכין מידו, השחיתה תהיה פסולה אפילו למ"ד אשו משום חציו, כי בשחיתה בעינן כוח גברא, כוחו ממש, דהיינו שהוא זה שהאדם יפעל ממש בעת השחיתה, שהוא יזיז את הסכין, ולא שיגרום לכך שהבהמה תישחט, ואכן מסברא חילוק זה מאוד ברור, אך כבר תמה עלינו בגליונות חזו"א (שם), שתוס' להדיא לא חילקו בין מיתה לשחיתה, וע"כ כפי שהגדרנו לעיל, שבכך שהאדם מניע את התהליך, הוא מקשר אליו את כל מה שיקרה, ונחשב פועל ממש לכל אורך התהליך, ע"י כוחות הטבע.

שיטת תוס' בתירוצם השני

תוס' בסנהדרין מביאים תירוץ נוסף, ואומרים שכל הסוגיות שבתירוץ הראשון העמידו למ"ד אשו משום ממונו, מיושבות גם למ"ד אשו משום חציו, ובכפתו והביאו, וזרק צרור למעלה ונפל למטה והרג אדם, לא יתחייב מיתה גם למ"ד אשו משום חציו, כי מקרים אלו מוגדרים ככוח כוחו, וכדי לחייב ד' דברים ומיתה, להגדיר את המצב כ'חציו', בעיני כוחו ממש. החזו"א (ב"ק ב, א) אומר בשיטת תוס', שגם אסו"מ שהניח בראש הגג לא יוגדרו כאשו משום חציו, כיוון שפסק כוחו, ולכן אסו"מ (שלא נפלו מיד בשעה שהניח, ופסק כוחו) יוגדרו כאשו משום ממונו, וכמו"כ ברור שבנפלה סכין מידו השחיטה תהיה פסולה, כיוון שהמעשה שלו כאן הוא הנחת הסכין בידו, והוא נגמר, ואח"כ באה רוח מצויה והפילה. נראה שתוס' בתירוץ הזה מגדירים 'חציו' כהגדרת הרא"ה, שהווי כוחו ממש, ולכן היכא שפסק כוחו הווי רק ממונו, בשונה מתירוצם הראשון, שם הבינו כרבנו דוד – האדם מניע תהליך ובכך נחשב כפועל ע"י כוחות הטבע.

תוס' מדמים 'אש שהמיתה ברוח מצויה' למקרים הנ"ל, ודמי ל'כוח כוחו', והווי ממונו ולא חציו. המהרש"ל גורס בתוס' 'ואש נמי שלא המיתה אלא ברוח שאינה מצויה פטור', כלומר הוא למד שריו"ח אמר 'חיציו' גם באש עם רוח, רק באש ברוח שאינה מצויה זה כבר לא מתייחס למעשה האדם, כבר לא חיציו, אלא 'כח כחו'. אך הקשה עליו המהרש"א, שהרי תוס' הגדירו אש כזאת כאשו משום ממונו, וקשה, שהרי בכל דוכתא אמרינן שבאש שהולכת ברוח מצויה פטור, כי לא הו"ל לאסוקי אדעתיה.

המהרש"א גורס בתוס' כגירסא שלפנינו, 'ברוח מצויה'. ויוצא לפי"ז, שריו"ח מגדיר אש כחציו, רק באש שמתפשטת בלי רוח, אך באש שזקוקה לרוח כדי להתפשט, דמי לכוח כוחו, ומודה ריו"ח שהווי ממונו ולא חציו. והקשה עליו בחזו"א (הנ"ל), שהרי מוכח מתחילת המסכת (ג:), שהגדרת אב המזיק 'אש' היא 'כוח אחר מעורב בו', כלומר שלא מתפשטת לבד, אלא ע"י הרוח, וא"כ דוחק לומר שמחלוקת ריו"ח ור"ל היא לא בעיקר האש הכתובה בתורה. עוד מקשה החזו"א, הגמ' (כג.) שואלת למ"ד חציו טמון באש דפטור רחמנא היכי משכח"ל, ולפי שיטת המהרש"א לא מובנת קושיית הגמ', הרי אש שמזיקה ע"י רוח מצויה, נחשבת ממונו ולא חציו, וא"כ בכה"ג יהיה פטור טמון.

לכן מבאר החזו"א שכוונת תוס' לרוח מצויה שבאה אחר-כך, דומיא דכפתו והביאו וסוף חמה לבוא שתוס' הגדירו ככוח כוחו, כלומר מדובר ברוח מצויה שלא הייתה בשעת הדלקת האש, וא"כ יש נתק בין מעשהו לבין הנזק שקורה ע"י הרוח, ודומה לפסק כוחו, והווי אשו משום ממונו, שפטור על טמון¹⁰. וכלשון החזו"א: "דברים שנתחדשו אחר שהדליק, אף שהמאורעות הן כמצויות, מ"מ אין כאן משום חציו אלא משום ממונו".

שיטת הר"ן

הר"ן (סנהדרין עז:): כתוב:

¹⁰ וקושיית הגמ' (כג.) למ"ד חציו טמון באש דפטור רחמנא היכי משכח"ל, מבאר החזו"א לפי שיטתו, שתירוץ הגמ' כגון שנפלה גדר שלא מחמת הדליקה, הוא גופא הגדרת החזו"א, "דברים שנתחדשו אחר שהדליק".

"לפיכך אני אומר שאין לדמות נזקי ממון לרוצח לענין חיוב מיתה, משום דרוצח אקיל רחמנא גביה דלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרוצח, וכיון שכן בעינן שיעשה פועל ממש ובריא היזיקיה קודם שיתחייב מיתה, כההיא במאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בדקא דמיא דבכח ראשון חייב בכח שני פטור משום דלא הוה גיריה אלא בכח ראשון, אבל בכח שני אף על גב דבריא היזיקיה כיון דלא עביד מעשה ממש אלא בגרמא פטור, ואלו דכוותיה לענין נזקין אלו הניח חפצי חבירו בקרקע ואשקיל עליה בדקא דמיא ונאבדו, אפילו בכח שני משמע דחייב, דכח שני זה בריא הזיק' והוה דינא דגרמי ממש, ולא גרע משורף שטרותיו של חבירו דחייב... ולפיכך אין להקשות ענין אש דחיובו אינו אלא בממונות וכו' דברים - לענין חיוב מיתה..."

כלומר, הר"ן מגדיר את אשו משום חציו ככוחו ממש, אך כ'כוח שני', 'דינא דגרמי'. אש היא לא ממש כוחו של האדם, 'לאו מכוחו קאזלה', אלא ככוח שני. האדם לא מזיק בידיים ממש, אלא גורם לכך, 'גרמא', ואמנם קיי"ל שגרמא בנזיקין פטור, אבל ב'גרמי' חייב, מדובר על היזק יותר ודאי ומזומן. (וסובר הר"ן ש'דינא דגרמי' הוא מדאורייתא, וחולק על שיטת התוס', נד. ד"ה חמור) ממילא מובן שבנזיקין חייב, ובמיתה פטור בכה"ג, כי במיתה בעינן מעשה שלו ממש, וכלשון הר"ן: "שיעשה פועל ממש", ולא כוח שני. לכן זרק צרור למעלה ונפל למטה והרג אדם - פטור ממיתה, אע"פ שבנזיקין חייב. יוצא לפי הר"ן שלא בעינן כוחו ממש באש כדי להגדירה כחציו, כיוון שאש עצמה לא מוגדרת ככוחו ממש, ולכן זרק צרור למעלה ונפל למטה, וכן אסו"מ שהניחן בראש הגג, אע"פ שפסק כוחו, יוגדרו כ'חציו' לענין נזיקין.

אמנם, על שיטת הר"ן קשה מהגמ' (כב.). הגמ' מדברת על מדליק גדישו של חברו והיה גדי סמוך ועבד כפות לו, ונשרף עמו, פטור מתשלום על הגדיש והגדי למ"ד אשו משום חציו, כיוון שיש במעשהו חיוב מיתה, וקלב"מ. ההבנה הפשוטה בגמ' היא, שחיוב המיתה הוא על כך שהורג את העבד ע"י האש שלו, וא"כ חזינן שאדם שהורג ע"י אש, מתחייב מיתה, ודלא כר"ן¹¹.

המנחת חינוך (נו, י) מבאר¹² שהר"ן יחייב מיתה לא על עצם הריגת העבד, אלא מדין 'רודף', שניתן להצילו בנפשו¹³. המדליק את הגדיש כאשר עבד כפות לידו, הוא בעצם רודף אחר העבד להורגו, ובמעשה זה מתחייב מיתה. למרות שלא מתחייב מיתה אליבא דהר"ן, כי הוא הורג ב'כוח שני', אז הוא לא רוצח, אבל סוכ"ס הוא רודף להורגו, ולכן מדין 'רודף' הוא כן מתחייב מיתה, אפילו שהרדיפה היא לא בידיים אלא ע"י האש, שזה קצת רחוק מהאדם עצמו¹⁴.

שואל המנ"ח, אם מתחייב מיתה מדין 'רודף' על הריגת העבד, מדוע למ"ד אשו משום ממונו, לא יתחייב מיתה כשמצית בגדיש, והגמ' מעמידה שפטור התשלום ע"י קלב"מ אליבא דר"ל יהיה ב'מצית בגופו של עבד', הרי גם אם מצית בגדיש, מתחייב מיתה עכ"פ מדין 'רודף'. אומר המנ"ח, שלר"ל האש היא יותר רחוקה מהאדם מאשר לריו"ח, זוהי 'גרמא רחוקה', שבמצב כזה לא נחשב 'רודף' ולא מתחייב ע"כ מיתה.

¹¹ באבני נזר (או"ח קפט) מחדש, שניתן להשתמש כאן בהיקש של תנא דבי חזקיה - "מכה אדם ומכה בהמה" (לה.), שאע"פ שאין חיוב מיתה בפועל איכא קלב"מ, באופן הבא: מה מכה בהמה לא חלקת בין מכה בעצמו לבין מכה ע"י אשו לחייבו ממון, אף מכה אדם לא תחלק בין מכה בעצמו לבין מכה ע"י אשו לפוטרו מממון.

¹² בשיטת הרמב"ם, וניתן לומר זאת גם בשיטת הר"ן.
¹³ ואמנם ברשב"א כתב כך להדיא, שהפטור קלב"מ מהגמ' מדברת עליו הוא מדין 'רודף', אך כתב כן מסיבות אחרות, עיי"ש.

¹⁴ אמנם כתב ע"כ המנ"ח: "וצ"ע אם ניתן להצילו בנפשו בכה"ג דרוצה להרגו באופן דאין חיוב מיתה עליו לאח"כ".

בדברי יחזקאל (כו, ד) ובחידושי הגרש"ש (כתובות לא.) מבארים את החילוק באופן אחר. למ"ד משום חציו הגדר הוא שכל המעשה נעשה בהתחלה, 'בתר מעיקרא', וא"כ ניתן להגדיר את מיתת העבד שתגיע בהמשך כאילו נעשית עכשיו, ולכן נחשב כבר בשעת שריפת הגדיש כ'רודף', ואיכא קלב"מ. לעומת זאת, למ"ד אשו משום ממונו, האש מתחדשת כל הזמן והחיוב על כל חלק בגדיש הוא בעת שנשרף, "כמו אם פשע בבהמתו ויצאתה והזיקה, דחשבינן מעשה המחייבתו רק אח"כ, והפשיעה הקודמת הוא רק שלא יהיה דין אונס על המעשה של בהמתו" (גרש"ש), וא"כ המעשה שמחשיבו כרודף את העבד, קורה בשעה שהאש מגיעה לעבד, ולא בשעה שהאש שורפת את הגדיש, וא"כ אין פטור קלב"מ.

(אמנם האחרונים אומרים גדר זה ברשב"א, ויש לדון האם ניתן להגדיר כך את 'חציו' גם אליבא דהר"ן, שהרי על אף שהר"ן הגדיר את 'חציו' כ'כוח שני', סוכ"ס הוי כוחו ממש, ונראה יותר כפי שהגדרנו אליבא דהרא"ה לעיל, שגם לריו"ח המעשה לא נעשה כולו בהתחלה, אלא האש מתחדשת ושורפת בכל רגע, זהו כוחו של האדם).

לסיכום, ראינו עד עתה כמה הגדרות ל'אשו משום חציו'. א. הרא"ה מגדיר את אש ככוחו ממש, כיוון שיש כאן המשך ישיר והכרחי ממעשה האדם. ב. רבנו דוד ותוס' מחייבים את האדם על כך ש'הניע תהליך', ובכך מחשיבים את כל פעולות הטבע אח"כ כפעולות האדם. ג. הר"ן מגדיר את אש כ'כוח שני'. מהרמב"ם ורש"י במסקנת הסוגיה, "כלו לו חציו", אנו לומדים גדר חדש ב'אשו משום חציו', וכפי שיתבאר.

מסקנת הסוגיה - כלו לו חציו

בסוף הסוגיה (כג.) שואל אביי: "למ"ד אשו משום חציו, טמון באש דפטור רחמנא היכי משכחת לה?", מסבירים תוס': בנזקי ממונו, מצינו חילוקים ופטורים מגזה"כ, ולכן אין תימה שיהיה פטור טמון באש, אך אם אשו משום חציו, והוי אדם המזיק, הרי באדם המזיק לא מצינו חילוקים ופטורים, אלא להפך - אדם המזיק חייב על שוגג כמזיד ואונס כרצון, "לפיכך אין סברא לדרוש אשו משום חציו". עונה הגמ': מדובר במקרה שהדליק אש, בחצרו, ונפלה גדר שלא מחמת הדלקה, ובגלל זה עברה הדלקה לחצר חברו, במקרה כזה "כלו לו חציו", כלומר - בזמן שהאדם הדליק את האש, 'ירה את החץ', לא היה בכוח האש לעבור לחצר חברו, ולכן במקרה שכן עברה היא כבר לא מוגדרת כחציו. וע"כ שואלת הגמ': "אי הכי, לענין גלוי נמי כלו ליה חציו", כלומר - א"כ א"א כלל לחייב על האש הזאת לריו"ח, לא רק על הטמון. עונה הגמ': "אלא, למאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו, וכגון שהיה לו לגודרה ולא גדרה, דהתם שורו הוא ולא טפח באפיה".

שיטת רש"י ותוס'

בפשטות כוונת הגמ', וכך מסבירים תוס' ורש"י שלפנינו, שריו"ח מודה שיש אפשרות לחייב על אש משום ממונו, אלא סובר שיש אפשרות גם להגדירה כחציו, ואיפה שיש את האפשרות הזאת, נגדיר את האש כחציו, ונחייב בד' דברים. במקרה שכלו לו חציו, נשארה רק האפשרות לחייב משום ממונו, וא"כ באש כזאת ר"ל וריו"ח לא חולקים, ויהיה חייב על הגלוי ופטור על הטמון. לפי"ז יש פה חזרה מסוימת מתחילת

הסוגיה, שהרי הגמ' אמרה שם שריו"ח לא אמר כר"ל, כי ממונא אית ביה ממשא, ואש לית בה ממשא, ולכן מחייב ריו"ח משום חציו, אך כאן אנו רואים שריו"ח כן מחייב משום ממונו, אפילו שאש לית בה ממשא.¹⁵ ולפי הבנה זאת שיטת ריו"ח היא, שבאופן פשוט הוא מודה לר"ל שיש לחייב על אש משום ממונו, אלא שדורש מהפסוק שיש אפשרות נוספת לחייב, משום חציו, ואיפה שאפשר, ריו"ח ישדרג את החיוב לחציו.

שיטת הרמב"ם ורש"י בלישנא אחרינא

רש"י בסוף דבריו מציין לפירוש אחר שכתב, הלישנא השנייה ברש"י אינה מופיעה לפנינו, ומביא אותה המהרש"ל. לפי הלישנא הזאת כוונת הגמ' "מ"ד משום חציו אית ליה נמי משום ממונו", לא שיש שתי אפשרויות נפרדות לחיוב, אלא כדי לחייב על האש צריך שיהיה לפחות ממונו, וגם איפה שאפשר לחייב משום חציו, אפשר לחייב רק אם זה גם ממונו. ומוסיף רש"י, שלפי"ז גם ריו"ח מודה לר"ל איך לפרש את הברייתות דלעיל - חיוב כלב שנטל את החררה יהיה בדאדיי אדויי, חצי נזק על מקום גחלת ועל שאר הגדיש פטור, וגמל יתחייב על כל הבירה רק במסכסכת, דהוי כולה מקום גחלת, שהרי ר"ל הוצרך לפרש כך בגלל שמחייב משום ממונו, ו'האי אש לאו ממונא דבעל כלב הוא', וא"כ לפי המסקנה שריו"ח מצריך תמיד שיהיה חיוב ממונו, יצטרך לפרש כר"ל, וכפי שנתבאר.

לפי פירוש זה, מובנת קושיית הגמ' "וכי מאחר דמאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו, מאי בינייהו", רש"י ותוס' שלפנינו אמרו שהיה מצי למימר שאיכא בינייהו כל הנך דלעיל - שלריו"ח לא צריך מסכסכת וכו', אולם לפי הפירוש הזה ברש"י מובן יותר, שהרי להגדרה זו ליכא בינייהו כל הנך דלעיל, וכפי שנתבאר, ולכן הגמ' מחפשת מה בכל זאת הנפק"מ. עוד מובן, שרש"י בריש הסוגייה כתב: "וקס"ד דאיכא בינייהו כגון שהדליק בגחלת שאינו שלו דלרבי יוחנן חייב דחציו הן ולר"ל פטור דלאו ממונו הוא", לפי רש"י שלפנינו לא מובן, שהרי גם למסקנה איכא בינייהו בגחלת שאינה שלו, שהרי ריו"ח מחייב משום חציו גם היכא דלא הוי ממונו, אולם לפי הלישנא השנייה ברש"י מובן, שבאמת למסקנה שניהם מצריכים שהגחלת תהיה שלו, וא"כ ניתן לומר שרש"י בתחילת הסוגייה פירש כמו הלישנא השנייה, שלא מופיעה לפנינו, וא"ש¹⁶.

¹⁵ אמנם, הגמ' (כב): אומרת שריו"ח דורש טעמו מפסוק, וכבר שאלו התוס' (כב. ד"ה רבי יוחנן), מה שאלת הגמ' "ריו"ח מ"ט לא אמר כר"ל", הרי ריו"ח דורש טעמו מפסוק, וענו ע"כ תוס' שני תירוצים: תירוץ ראשון - כיוון שהסברא כר"ל, ריו"ח היה צריך לאוקמי הפסוק לדרשא אחרינא. לפי תירוץ זה, הגמ' חוזרת בה לגמרי מהמהלך בתחילת הסוגיה, שהרי תירוץ זה למד בסוגיה שם שכל שיטת ריו"ח מתחילה מהסברא של 'לית בה ממשא', ולכן הוא דורש את הפסוק ל'אשו משום חציו', אולם בסוף הסוגייה רואים שריו"ח כן מחייב רק משום ממונו, אפילו שאש לית בה ממשא, וא"כ לכאורה אם היינו הולכים עם הסברא של תחילת הסוגיה, לא היה מקום כלל לריו"ח לדורש את הפסוק ל'אשו משום חציו', ומוכח שיש פה חזרה מהסברא של תחילת הסוגיה. בתירוץ השני כותבים התוס' - שהגמ' שאלה מדוע מ"ד חציו לא מחייב בכלו לו חציו משום ממונו, וע"כ באה הסברא 'לית בה ממשא', וא"כ שיטת ריו"ח לא בנויה על סברא זו אלא מתחילה מהפסוק, וא"כ מובן גם בסוף הסוגיה שריו"ח יחייב משום חציו, ואכן יש כאן חזרה מסוימת מהסברא שהרי למסקנה כן מחייב משום ממונו היכא שכלו לו חציו.

¹⁶ אכן אפשר להבין את לשון 'קס"ד' עם ע"פ הפירוש ברש"י שלפנינו, בפנ"י (כב). כתב: "הא דנקיט רש"י לשון קס"ד לאו דוקא דהא אף לפי מסקנא קיימא האי איכא בינייהו כמו שיתבאר וכהנה רבות בלשון רש"י בסוגית הש"ס". ובגליון בשטמ"ק (כג). כתב שברישא ס"ד שאיכא בינייהו רק בגחלת שאינה שלו, אבל בגחלת שלו ריו"ח מודה שהחיוב הוא משום ממונו ולא משום חציו, אבל למסקנה רואים שהחיוב של חציו לריו"ח בכלו לו חציו הופך להיות חיוב ממונו, וכל עוד לא כלו חציו, ריו"ח אכן יחייב משום חציו, וא"כ בגחלת שלו נמי פליגי, ובוזה מסתלק הקס"ד. והדברים צ"ב, שלפי הגליון בהו"א בגחלת שלו החיוב יהיה פחות טוב (רק משום ממונו) מאשר בגחלת שאינה שלו (שם ריו"ח מחייב משום חציו), ומה הסברא בכך.

לפי רש"י שמופיע במהרש"ל, בפשטות, ריו"ח מחייב משום ממונו גרידא, גם היכא דא"א לחייב משום חציו, אך כדי לחייב משום חציו, צריך שיהיה גם ממונו. וכותב שהציור של פטור טמון לריו"ח - שכלו לו חציו - נשאר גם למסקנת הגמ' - שריו"ח מחייב גם משום ממונו. אולם בגליון בשטמ"ק (כג.) מצייין לפירושו האחר ברש"י, וכותב לפיו שפטור טמון יהיה רק בכלו לו חציו, ומקשה: אם ריו"ח מצריך גם חציו וגם ממונו כדי לחייב על אש, מדוע בכלו לו חציו יהיה פטור על הטמון וחייב על הגלוי, הדין צריך להיות שפטור על הכל!¹⁷ מוכח משאלת הגליון, שהבין בפירושו הזה של רש"י שריו"ח אין חיוב ממונו גרידא, וצריך גם ממונו וגם חציו. וא"כ אפשר שגם אליבא דהמהרש"ל זאת כוונת רש"י בלישנא אחרינא. אולם עצם הגדר ברש"י לפי איך שהבין בגליון, צריך ביאור - מדוע כדי לחייב על אש צריך שתהיה גם חציו וגם ממונו?¹⁸

להסביר את שיטת רש"י זו, נציג תחילה את שיטת הרמב"ם. הרמב"ם (נוק"מ יד, טו) פוסק כריו"ח: "אף על פי שאשו ממונו הוא הרי הוא כמי שהזיק בחציו". כמו"כ הרמב"ם (שם יג) כותב לעניין גמל טעון פשתן שהדליק את הבירה, שבעל הגמל חייב על כל הבירה, ולא מסייג את החיוב למקרה של 'מסכסכת', כמו שהעמידה הגמ' אליבא דר"ל, כי פסק שאשו משום חציו, וא"כ אש היא חציו דגמל ובעל הגמל חייב על זה מדין צרורות. ושואל המגיד משנה (שם טו), כיוון שהרמב"ם פוסק שאשו משום חציו, מדוע לעניין פטור טמון (שם ט) הוא לא מסייג את הפטור למקרה שכלו לו חציו?

היה אפשר לומר, שהרמב"ם סובר כתלמידי הר"י (בשטמ"ק כג., הובאו בהערה לעיל), שריו"ח מצריך גם חציו וגם ממונו, (והיכא שכלו חציו יהיה פטור גם על הגלוי), ומ"מ פטור על הטמון. אך אם כך סבר הרמב"ם, קשה מדוע בגמל טעון פשתן לא מצריך 'מסכסכת' כדי לחייב על כל הבירה, הרי צריך גם חיוב ממונו, ו'האי אש לאו ממנא דבעל גמל הוא'?

הגר"א מסביר בשיטת הרמב"ם, שהבין שבשלב של "אלא מ"ד משום חציו אית ליה נמי משום ממונו", הגמ' חזרה בה מהאוקימתא של 'כלו לו חציו', וזה מדוקדק בלשון 'אלא'. כמו"כ מובן עפ"י מה שאלת הגמ' - 'מאי בינייהו', ואמנם רש"י ותוס' כתבו שהמ"ל שאיכא בינייהו כל הנך דלעיל - מסכסכת וכו', אמנם אכתי קשה, הרי עכשיו הגמ' אמרה שאיכא בינייהו, שריו"ח פטור טמון הוא רק בכלו חציו, וע"כ קשה להגיד ש'הוה מצוי למימר', כי ממש עכשיו הגמ' הזכירה את הנפק"מ הזאת, אלא מוכח שבאמת למסקנה זאת לא נפק"מ ביניהם, וריו"ח פוטר טמון גם בלא כלו לו חציו.

אך לא מובן איך תירוץ הגמ' 'היה לו לגודרה' עונה לשאלה 'טמון באש היכי משכח'ל? תוס' הבינו את שאלת הגמ' 'טמון באש דפטור רחמנא, היכי משכח'ל', שאין הגיון לפטור כיוון שזה אדם המזיק, וא"כ מובן שחייבים את הגדר של 'כלו לו חציו', שכבר לא הוי אדם המזיק, כדי להבין מדוע פטור בטמון. הגר"א מסביר שהרמב"ם למד אחרת את מהלך הגמ': הרי קיי"ל שפטור טמון הוא רק במדליק בתוך שלו, ואם אש זה חציו, גם מדליק בתוך שלו, הוי מדליק בתוך שלו חברו, וע"כ עונה הגמ' בסוף - כגון שהיה לו

¹⁷ ואמנם בתלמידי הר"י (בשטמ"ק כג.) משמע שלמסקנה ריו"ח יפטור בכלו לו חציו גם על הגלוי, ומוסיפים תלמידי הר"י, שלפ"י פטור טמון יהיה היכא דלא כלו חציו, והוי חציו וממונו, ומ"מ פטור טמון ואינו כמו ד' דברים שחייב, כי נימא שחיוב ממונו בא להחמיר ולא להקל, והדברים צ"ב, שהרי פטור טמון זוהי קולא שנובעת מחיוב ממונו, ואם חיוב ממונו בא להחמיר ולא להקל היה צ"ל חייב בטמון.

¹⁸ וגם לפי רש"י אליבא דהמהרש"ל, לא ברור, אם ריו"ח לא מחייב משום חציו גרידא, איך זה שהאש היא ממונו, יכול כן להגדיר את האש כחציו?

לגודרה ולא גדרה, דהתם שורו הוא דלא טפח באפיה, וכוונת הגמ', יש חילוק גם לריו"ח בין מדליק בתוך שלו לבין מדליק בתוך של חברו - במדליק בתוך שלו הייתה לו אפשרות אחרי ההדלקה לגדור בפני האש, ולכן לא ייחשב כמדליק בתוך של חברו. הרמב"ם מרוויח שפשט הסוגיה בטמון (סא): א"ש גם לריו"ח, החילוק בין מדליק בתוך שלו למדליק בשל חברו, קאי גם לשיטתו.

החזו"א (ב, ג) מאריך להקשות על הגר"א, ואחת הקושיות היא - לפי הסבר הגר"א ברמב"ם, לא מובן מדוע הגמ' צריכה להגיד "דהתם שורו הוא ולא טפח באפיה", בשלמא לפי שיטות הראשונים שתירוף זה בנוי על 'כלו לו חציו', מובן, כי בשלב הזה הגמ' באה לענות על השאלה, "אי הכי, לעניין גלוי נמי", וע"כ עונה הגמ' - היה לו לגודרה, ושורו הוא דלא טפח באפיה, ולכן חייב על הגלוי. אך לשיטת הרמב"ם, בשלב הזה חוזרים מ'כלו לו חציו', וזהו תירוף חדש שבא להסביר מהו החילוק בין מדליק בתוך שלו לבין מדליק בתוך של חברו - מדוע במדליק בתוך שלו יהיה פטור טמון, וע"כ עונה הגמ' - שהיה לו לגודרה, אולם המשך המשפט - שורו הוא, לא שייך, שהרי זהו סיבת חיוב על הגלוי, אותה לא חיפשנו.

אפשר לומר, שהרמב"ם מגדיר חציו באופן הבא: האדם בהדלקת האש יוצר מזיק, וע"כ הוא מתחייב. אך ריו"ח אומר שיצירת המזיק הזאת מוגדרת כ'חציו', כיוון שבגלל יצירת האדם, האש הזאת נהיתה 'ממונו המזיק', זאת הכוונה שמ"ד משום חציו אית ליה נמי משום ממונו. וא"כ יש פה מצב ביניים - מצד אחד יש פה ממונו המזיק, מצד שני, החיוב עליו הוא ברמה של אדם המזיק, של 'חציו'. דרך הממונו המזיק, אני רואה את האדם המזיק. בשונה מהראשונים לעיל שהגדירו שהאש מתייחסת בצורה כל-שהיא למעשה האדם, הרמב"ם מגדיר שאש לא מתייחסת למעשה האדם, אלא אש היא ממונו המזיק, האדם מתחייב על מעשה של 'יצירת מזיק', אך מתחייב עליו כ'אדם המזיק'.

כיוון שבסופו של דבר זה חציו, לא צריך בגמל טעון פשתן 'מסכסכת', כי האש היא חציו דכלב. ופטור טמון יהיה בכל גווניו, גם בלא כלו חציו, כי מה שהפריע זה לא פטור טמון ב'אדם המזיק', אלא שאין צורך של מדליק בתוך שלו, וע"כ ענתה הגמ', שיש חילוק - במדליק בתוך שלו יכול לגדור. לפי הגדרה זו, מתורצת קושיית החזו"א, במשפט "היה לו לגודרה... דהתם שורו הוא", מתחדש גדר ב'חציו', שעובר דרך ממונו - החיוב הוא על יצירת מזיק, זהו שורו דלא טפח באפיה.

ההיגיון בהגדרה זו, היא לקרב בין הגדרת ר"ל לאש לבין הגדרת ריו"ח, שהרי ר"ל מגדיר את האש כממונו המזיק, ולפי הרמב"ם גם ריו"ח מחייב על יצירת מזיק, אך הוא מחייב על יצירת המזיק הזאת ברמה של אדם המזיק.

רש"י בלישנא אחרינא (לפי הבנת הגליון, ראה לעיל) גם מגדיר כך, אולם בשונה מהרמב"ם מצריך מסכסכת, כי סבר שיש יותר דגש על כך שזה 'ממונו המזיק' מאשר על כך שזה 'אדם המזיק', והנפק"מ לכך שזה חציו, זהו החיוב בד' דברים. רש"י, לעומת הרמב"ם, הבין שהגמ' כן ממשיכה עם האוקימתא של 'כלו לו חציו'. הבאנו לעיל את שאלת הגליון, אם צריך גם חציו וגם ממונו, מדוע בכלו לו חציו יהיה חייב על הגלוי? עונה הגליון: "כיוון שהתחיל ע"י חציו, אע"פ שכלו לו חציו, הו"ל כאילו השלים בחציו וממונו". נראה שכוונתו, שבכלו לו חציו הוי ממונו, ואפשר לחייב ע"כ כי התחיל ע"י חציו¹⁹.

¹⁹ אולם אפשר שכוונתו שגם בכלו לו חציו, כיוון שהתחיל ע"י חציו החיוב יישאר משום חציו, "הו"ל כאילו השלים בחציו וממונו". וקשה לפי הבנה זו - שגם לאחר שכלו חציו הוי אדם המזיק, "כאילו השלים בחציו וממונו", וא"כ אפילו שזה חציו איכא פטור טמון, ומדוע לפני 'כלו לו חציו' ליכא פטור טמון?

לפי סברת ריו"ח 'אש לית בה ממשא', ולכן לא נחייב מצד ממון המזיק, נשאר גם למסקנה, כי הסברא הייתה, שכיוון שלית בה ממשא, א"א לראותה כ'ממון המזיק', כמזיק עצמאי. אולם למסקנה, החיוב משום חציו הוא - כיוון שיש פה מעורבות גדולה של האדם, אני מגדיר את האש כ'מזיק', האדם יוצר מזיק. זהו לא מזיק עצמאי לגמרי, זה 'ממון המזיק' שמקושר מאוד למעשה האדם, לכן אפשר להגדירו כמזיק, אע"פ שלית ביה ממשא. ממילא מובן, שגם היכא שכלו חציו, ונעלמה מעורבות האדם, כיוון שכבר הגדרתי את האש כ'מזיק', כי בהתחלה היה מעשה של האדם, הוא כבר נהיה מזיק עצמאי שיכול לעמוד לבד, בלי מעשה של האדם, גם היכא שכלו לו חציו.

לפי הבנה זאת, שבכלו לו חציו הוי ממון המזיק, א"ש שפטור טמון יהיה רק בכלו לו חציו. אך קצת קשה, מדוע לפני שכלו חציו לא פטור על טמון, הרי רש"י לעניין מסכסכת הדגיש יותר את כך שזה ממון, וא"כ גם לעניין טמון? צריך לחלק בין צורת העשייה לבין המחייב. צורת העשייה חייבת להיות 'ממונו', האדם צריך ליצר פה מזיק, ממילא צריך מסכסכת. אך לאחר שיצר את המזיק, זה כבר לא ממון המזיק גרידא, זה 'חציו', ולכן פטור טמון יהיה רק בכלו לו חציו.

לסיכום, מצינו ג' שיטות מה הדין ב'כלו לו חציו', להבנה שצריך גם חציו וגם ממונו, כלומר מחייבים את האדם המזיק על כך שיצר מזיק:

- א. פשט הרמב"ם, שגם ב'כלו לו חציו' יהיה 'אדם המזיק', כיוון שהחיוב הוא על יצירת מזיק, וגם בכלו חציו המזיק ממשיך להיות מזיק כזה שניתן לראות בו את האדם שיצר אותו.
- ב. פשט רש"י, כפי שמופיע במהרש"ל, מחייב ב'כלו לו חציו' משום ממונו גרידא.
- ג. בשיטת תלמידי הר"י (בשטמ"ק כג., הובאו בהערה לעיל) נראה שפוטרים לגמרי בכלו לו חציו, גם על הגלוי.

חלק ב - אשו משום ממונו

דעת ריש לקיש היא שאשו משום ממונו. רש"י (כב. ד"ה משום ממונו) כותב: "וקס"ד²⁰ דאיכא בינייהו כגון שהדליק בגחלת שאינו שלו דלרבי יוחנן חייב דחציו הן ולר"ל פטור דלאו ממונו הוא". כלומר, רש"י מבאר שר"ל מצריך ממונו ממש כדי לחייב משום אש, ולכן איכא בין ריו"ח לר"ל היכא דהדליק בגחלת שאינה שלו²¹.

תוס' (כב. ד"ה אשו משום ממונו) מבארים שלא צריך ממונו ממש, אלא 'ממונו' פירושו 'חיוב ממונו', 'ממון המזיק'²². תוס' מקשים על שיטת רש"י:

"דאפילו הדליק באש של אחר חייב כדאשכחן ב'פ' הכונס (לקמן דף נו.). בכופף קמתו של חברו בפני הדליקה ומטיא ברוח מצויה וגבי גץ שיצא מתחת הפטיש אף על גב דמסתמא מפקיר ליה ועוד דאין לך אדם שיתחייב בדליקה שיפקיר הגחלים וידליק גדיש של חברו".

²⁰ בעניין לשון 'קס"ד' ברש"י, ראה לעיל, בחלק 'כלו לו חציו'.

²¹ המציאות של הדליק בגחלת שאינה שלו, מבוארת בדברי הנחלת-דוד (כב. ד"ה אלא). בתחילה רוצה הנחלת"ד לומר שאין מציאות כזאת שמדליק בגחלת שאינה שלו, שהרי מיד שלוקח את הגחלת ומדליק איתה, זוכה בה, רוצה לומר שרש"י רק מחדד את ההגדרות ומתכוון לומר שאילו הייתה מציאות כזאת, זאת אכן הייתה נפק"מ בין ריו"ח לר"ל. אולם אח"כ מביא מדברי הר"ח, שגרר גחלת, וכך לא קונה אותה.

²² מחלוקת רש"י ותוס' כאן לכאורה תלויה בחקירת האחרונים מהו המחייב בתשלום בנוק"מ, הפשיעה בשמירה (תוס'), או על עצם כך שממונו הזיק (רש"י).

ליישוב שיטת רש"י, כתבו תלמידי הר"י בשטמ"ק²³:

"יש לחלק בין כשהדליקה באה מעצמה מחמת שלא שמר דאז בעינן שיהא ממונו אבל כשבעצמו עושה

הדליקה אין חילוק בין שהאש ממונו או לאו ממונו".

כלומר, לא קשה מהמקרים שתוס' הביאו, שכן במקרים אלו האדם פועל בניזק, וכיוון שכך לא בעינן ממונו ממש. ויש להסתפק בשיטת תלמידי הר"י, מה הוא המחייב במדליק בתוך של חברו - האם המחייב הוא 'ממונו', אך לא בעינן שיהיה ממונו ממש, או שבמדליק בתוך של חברו ר"ל מודה שהמחייב הוא 'חציו', או אפילו אדם המזיק.

צריך להקדים ולהדגיש, לפי כל ההסברים שיובאו, שמוכח שגם ר"ל רואה את האש כאש אחת, האש שמתפשטת מקושרת לאש שהאדם הדליק ע"י מעשהו וכוונתו של האדם. ניתן להוכיח זאת, שהרי אש שהיא ממונו של האדם, על אף שהולכת ודולקת בקוצי הפקר, וכבר לא ממונו, יהיה חייב עליה²⁴, וע"כ בגלל שמעשה האדם שהדליק את האש, מקשר אליו את כל האש שהולכת ומתפשטת. מה שר"ל אומר, שאת האש הזאת א"א להגדיר כמעשה האדם, כי היא לא הולכת מכוחו, ולכן מגדיר אותה כתחת האדם. ואיפה שהכוונה של האדם היא להזיק, כגון במדליק בתוך של חברו, ייתכן שאפילו ר"ל ייחס את האש למעשה האדם, 'אדם המזיק'.

כפנ"י כתב²⁵, שריו"ח ור"ל נחלקו רק במדליק בתוך שלו, אך "מי שנתכוון בהדליק בשל חברו", כו"ע מודו דהוי אדם המזיק²⁶. אמנם קשה להגיד כך מסברא - אם מדליק בתוך שלו לא חשיב לר"ל חציו כיוון ש'לאו מכוחו קאזלה', מדוע בתוך של חברו, כן ייחשב אדם המזיק על כל הגדש, ולא רק על מקום הגחלת, הרי גם שם 'אש לאו מכוחו קאזלה'²⁷.

ואפשר להסביר, שהרי נתבאר לעיל שגם ר"ל מודה שהאש המתפשטת יוצאת מתוך האש הראשונה שהאדם הדליק ומתייחסת אליה, אלא שאין בכוח מעשה האדם לייחס את האש הזאת אליו ישירות, ובכוחו רק להגדיר את האש הזאת תחת אחריותו של האדם. וא"כ נוכל לחלק ולהגדיר, שכל זה אמור במדליק בתוך שלו, כיוון שמעשה ההדלקה הוא לא מעשה נזק, לכן אין בכוחו לייחס אליו את האש ברמה של 'חציו', אבל במדליק בתוך של חברו, כיוון עצם המעשה הראשוני הוא מעשה נזק, ככה"ג וודאי מקבל שם 'אדם המזיק', גם על מה שנגרם מהמעשה הזה, זהו מעשה חזק, שמגדיר את כל האש הזאת, שמוגדרת בלאו-הכי כאש אחת, כמעשה של האדם ולא רק תחת אחריותו של האדם. (לפי"ז 'לאו מכוחו קאזלה' פירושו - לא ממש הולכת מכוחו, ולכן איפה שיש מעשה חזק ומשמעותי, כן יש בכוחו להגדיר את האש כהולכת מכוחו).

באופן אחר ניתן לבאר, ע"פ דברי הרשב"א (נו: ד"ה המעמיד), הגמ' שם מדברת על 'מעמיד בהמת חברו על קמת חברו', ודעת הרשב"א שחיובו הוא משום אדם המזיק, אפילו ששם וודאי הבהמה לא הולכת ואוכלת

²³ וכע"ז כתב בגליונות בשטמ"ק.

²⁴ כן הקשה במנחת שלמה על שיטת רש"י.

²⁵ לא כהסבר לתלמידי הר"י, אלא כהסבר שלו, אך אפשר שזו כוונתם, וכ"כ בחידושי הגרש"ש לבאר בדעת הגליונות.

²⁶ ותוס' שהקשו על רש"י, הקשו ע"פ שיטתם (בד"ה אשו משום חציו, וכך גם שיטת הרא"ש בסימן ח) שריו"ח ור"ל נחלקו גם במדליק בתוך שלו וגם במדליק בתוך של חברו. וראה להלן בהערה ביאור דברי התוס'.

²⁷ וכפי שהגדיר הפנ"י בעצמו את הייחודיות של אב המזיק 'אש', הו"ד לעיל בפתחה. וכע"ז הקשה בחידושי הגרש"ש על דברי הגליונות, והניח בצ"ע.

מכוחו, כיוון שהוא פועל ממש בממון חברו, יש פה מעשה של אדם המזיק ומודעות שלו ביצירת הנזק - מוטלת עליו אחריות גם על הנזקים שמשלתלשלים מהמעשה שלו. בגמל טעון פשתן, לעומת זאת, למרות שהבעלים פשע שהטעין פשתן בכמות מסוכנת, אין פה מעשה של האדם עם המודעות והכוונה הדרושה כדי להיקרא 'אדם המזיק'. לפי הסבר זה, במדליק בשל חברו לא צריך להגיע להגדרה שהאש נחשבת כאחת ע"י מעשה האדם, אלא הוא אדם המזיק ממש שחייב גם על השתלשלות נזק ממעשהו²⁸.

אך קשה על דברי הפנ"י מדברי הגמ' (כ.ב.): הגמ' אומרת שבמדליק גדישו של חברו והיה גדי סמוך לו ועבד כפות לו, פטור מלשלם על הגדי והגדיש, כיוון שמתחייב מיתה על הריגת העבד, וקלב"מ. ושואלת הגמ' - הניחא לריו"ח, שאשו משום חציו, והוי אדם המזיק, אבל לר"ל שהוי ממונו המזיק, וודאי אין פטור קלב"מ בממונו שהזיק, ומדוע יפטור מתשלום על הגדי והגדיש. ומתרת הגמ' - כשהצית בגופו של עבד, והוי כמקום גחלת, שמתחייב משום אדם המזיק. ולשיטת הפנ"י, לא מובן מה הגמ' משקה, הרי כל המקרה לכאורה מדבר שמדליק בתוך של חברו, וא"כ בכה"ג ר"ל מודה שהוי אדם המזיק אפילו לא על מקום הגחלת, וא"כ מדוע מתקשה הגמ' ודוחקת להעמיד במצית בגופו של עבד?²⁹

ע"כ נראה כהבנה השנייה, שגם במדליק בתוך של חברו המחייב הוא ממון המזיק, אך בשונה ממדליק בתוך שלו, לא בעינין שיהיה ממונו ממש. וביאור הדברים, רש"י מצריך בעלות על המזיק כדי לחייב בתשלום. אכן ניתן לומר, שרש"י לא מצריך דווקא בעלות על הממון, אלא בעלות על המזיק, אך כל עוד האדם מדליק בתוך שלו, או מניח את הדליל במקום שיכול להיקשר, הוא לא יצר מזיק³⁰, ולכן צריך בעלות ממנונית ממש כדי לקשר את האש והדליל אל האדם ולחייב אותו עליו. אולם במדליק בתוך של חברו, האדם יצר מזיק³¹, ובוודאי שבכה"ג איקרי בעלים על המזיק מצד זה שיצר אותו, עצם יצירת המזיק, בכוחה לקשר את הנזק שקרה לאדם, להגדיר אותו כבעלים על המזיק, ולכן בכה"ג לא צריך בעלות ממנונית ממש.

יש להעיר, שחילוק בין מדליק בתוך שלו לבין מדליק בשל חברו, מצינו בגמ' (א.א.) לעניין פטור טמון, הגמ' שם אומרת, שפטור טמון נאמר רק במדליק בתוך שלו, אבל במדליק בשל חברו, אין פטור טמון. ועיי"ש

²⁸ שמענו מהרב אבינעם זומר לבאר באופ"א, ע"פ מה שייסד הגר"ח (יסודי התורה ה, א), שם מאריך להגדיר שרוצח עובר על איסור רציחה, גם אם מזיק רק בשב ואל תעשה, כיוון שסוף-סוף הוא אדם המזיק, והנזק נעשה בגופו. וא"כ אפש"ל גם כאן, שכיוון שהדליק בתוך של חברו, קיבל שם 'אדם המזיק' על מקום הגחלת, וע"כ יהיה חייב גם על השתלשלות נזק ממעשיו. ואכתי יש לחלק בין רוצח בשב ואל תעשה, שסוכ"ס הנזק קורה בגופו, למקרה שלנו, שגם אין מעשה וגם הנזק לא בגופו. ועיין בחידושי הגר"ש שהקשה על הבנה שבמדליק בתוך של חברו מודה ר"ל שהוי אדם המזיק, א"כ גם גמל המדליק בתוך של חברו הוי 'גמל המזיק', ומדוע מעמידה הגמ' את חיוב בעל הגמל במסכסכת, כדי שיתחייב על כל הבירה. אולם לפי הסבר זה לכאורה ל"ק, שרק באדם המזיק מחשיבים כמעשיו גם דברים רחוקים, כשב ואל תעשה והשתלשלות, אך בגמל, וודאי שלא נגדיר את השתלשלות הנזק ממעשיו כ'גמל המזיק' ממש, ולכן מעמידה הגמ' במסכסכת.

²⁹ ואמנם, הפנ"י בעצמו הקשה כן על שיטתו, וכתב לתרץ, שעיקר דברי המשנה שם "המדליק את הגדיש", איירי במדליק בתוך שלו, הרי המשנה הזאת עוסקת בפטור טמון, והגמ' שם אומרת שפטור טמון נאמר במדליק בתוך שלו, וא"כ שפיר מקשה הגמ' כאן. אך כבר תמה עליו בחידושי ר' נחום. שהרי תירוץ הגמ' "כשהצית בגופו של עבד" וודאי מעמיד את המקרה במדליק בתוך של חברו, וא"כ אכתי יכלה הגמ' להעמיד במדליק את הגדיש, בתוך של חברו.

³⁰ הקשה הגר"ד ברשימות שיעורים, מדוע רש"י לא מחייב בגחלת שאינה שלו, מדוע לא נלמד מבו, שמתחייב על יצירת מזיק אע"פ שהמזיק לא שלו. ולפי הסברנו ניחא, שרש"י מצריך ממונו רק במדליק בתוך שלו, ושם האדם לא יצר מזיק.

³¹ בכופף קמת חברו ההגדרה תהיה שונה קצת, שהרי שם האדם לא יצר מזיק, הוא עושה מעשה בניזוק ולא במזיק, אך וודאי שגם שם ניתן להגדיר את המציאות תחת אחריותו של האדם, האדם יצר את המציאות של הנזק, כלשון הגליונות בשטמ"ק: "הוא עושה ההיזק".

בתוס' שכתבו שהחילוק נלמד מלשון הפסוק: "כי תצא אש...", דאיירי במדליק בתוך שלו, אבל במדליק בתוך של חברו, לא מצינו שהפסוק פוטר טמון.

לפי הסבר רש"י בסוגיינתו, מובן החילוק לעניין פטור טמון, שהרי לפי רש"י, המחייב באש, למ"ד אשו משום ממונו (ופטור טמון נאמר רק באשו שהיא ממונו, וכדברי הגמ' בדף כג.), שונה בין מדליק בתוך שלו לבין מדליק בשל חברו, וכפי שנתבאר לעיל. וא"כ, כיוון שזו גזה"כ, ונאמרה על הפסוק שמדבר במדליק בתוך שלו, לא נוכל להחיל את הפטור הזה גם על מדליק בשל חברו. אולם לשיטת תוס', שלכאורה לא מחלק ואומר שהמחייב למ"ד משום ממונו הוא אותו מחייב גם במדליק בתוך שלו וגם במדליק בשל חברו, מדוע לא נחיל את פטור טמון גם על מדליק בשל חברו, נכון שהגזה"כ נאמרה על פסוק שמדבר במדליק בתוך שלו, אך אם זה ממש אותו גדר, אותו מחייב, לכאורה אין סיבה לחלק?

לכן נראה לומר, שתוס' גם יחלקו בין מדליק בתוך שלו למדליק בשל חברו, אמנם תוס' מחייבים גם בתוך שלו על יצירת מזיק, ולא מצריכים ממונו ממש, וכלשון התוס' (כב. ד"ה אשו משום חציו): "לא שיבעיר בעצמו האש אלא כל מקום שפשע ולא שמר גחלתו חציו נינהו". אך אכתי יש חילוק, שמדליק בתוך שלו צריך את הפשיעה בשמירה כדי להגדיר את מעשה האדם כ'יצירת מזיק',³² משא"כ במדליק בשל חברו אין צורך לצרף את הפשיעה בשמירה, וע"כ מובן החילוק בפטור טמון, שסוף-סוף יש הבדל בהגדרה בין מדליק בתוך שלו למדליק בשל חברו, ולכן א"א להחיל את פטור טמון גם על מדליק בשל חברו.

סיכום

אב המזיק 'אש' הוא מיוחד, "אין גוף מעשה המזיק מחובר לדבר הניזק" (פנ"י), ולכן נזקק להגדרות מיחדות. נחלקו ריו"ח ור"ל איך להגדיר אש, ריו"ח סובר שאשו משום חציו, כלומר החיוב הוא מצד מעשה האדם - האש מתייחסת למעשה האדם, קרוב ושייך ל'אדם המזיק'. לעומת זאת ר"ל מגדיר את המחייב באש - משום ממונו, כלומר האש לא קשורה למעשה האדם, היא נמצאת תחת אחריותו של האדם, כממון המזיק. ר"ל לא סובר כריו"ח כי 'אש לאו מכוחו קאזלה'. ריו"ח סבר שאכן מצד המציאות היא לא הולכת מכוחו, אך התורה חידשה שמחשיבים אותה כמתייחסת למעשה האדם (ריו"ח לומד את הגדרתו מפסוק, "כי תצא אש... שלם ישלם המבעיר את הבערה").

ראינו כמה הגדרות והבנות בראשונים, לאלו עניינים ובאיוזו רמה התורה חידשה שמייחסים את האש למעשה האדם:

א. שיטת הרא"ה - אש נחשבת ככוחו ממש, כל חלק בגדיש הנשרף האדם נחשב כמבעיר בשעה שהאש מגיעה לשם. ממילא במקום שפסק כוחו, כגון אסו"מ שהניחן בראש הגג, לא הוי אשו משום חציו, אלא אשו משום ממונו. כמו"כ הרא"ה סובר שאש נחשבת חציו גם לענין חיוב מיתה בהריגת אדם.

ב. שיטת רבנו דוד מגדיר גם הוא 'חציו' ככוחו ממש, אך בשונה מהרא"ה שמצריך מעשה במזיק, כי מגדיר את 'חציו' ככוחו כהמשך ישיר של מעשה האדם, רבנו דוד לא מצריך זאת, וסובר שאפילו באסו"מ, שפסק כוחו, הוי 'אשו משום חציו'. לפי רבנו דוד, האדם 'מניע תהליך', הוא מקשר את עצמו במעשהו לכל מה

³² לכאורה ברור שאין כוונת התוס' שבמדליק בתוך שלו אין צורך במעשה, אלא החיוב הוא רק על הפשיעה, אלא כוונתם כמש"כ הרא"ש (ס' ח): "ואפילו הדליק האש בתוך שלו ופשע בשמירתו והלך ודלק בתוך של חברו חשבינן ליה כאילו ירה חץ בידים והזיק".

שהטבע יפעל אח"כ, ובכך האדם נחשב כפועל את כל הפעולות שהטבע פועל אח"כ בתהליך זה. נראה לפי הגדרה זו, שרבנו דוד לא יצירך מעשה במזיק כרא"ה, אלא כל מעורבות שהיא, אפילו מצד הניזק, תקשר אל האדם את התהליך שקורה אח"כ, ולכן גם 'כפתו והביאו' יוגדר כ'חציו'. אולם במקרה שפסק כוחו ונפל בכוח המשיכה ולא ברוח מצויה - לא הוא חציו, כי אין כאן פעולה של הטבע.

ג. שיטת תוס' - כהגדרת רבנו דוד, אך בשונה מרבנו דוד, לא סייגו והגדירו גם 'זרק צרור למעלה ונפל למטה' - כוח הכבידה, כ'אשו משום חציו'. תוס' לומדים מ'אשו משום חציו' לכל התורה - גם לעניין חיוב מיתה בהריגת אדם, ואפילו לענין שחיטה - נפלה סכין מידו.

ד. שיטת הר"ן - אש נחשבת כ'כוח שני', 'גרמי', ולכן בנוזיקין יהיה חייב ד' דברים כאדם המזיק, אך לא יתחייב מיתה בהריגת אדם, כי במיתה צריך מעשה יותר חזק של האדם כדי לחייב עליו - כוח ראשון ולא כוח שני.

ה. שיטת הרמב"ם ורש"י בלישנא אחרינא - האש היא 'ממון המזיק', האדם בהדלקת אש יוצר מזיק, אך חידשה התורה שמתחייב עליו כ'אדם המזיק'.

בסוגיית 'כלו לו חציו', הגמ' אומרת שמ"ד משום חציו אית ליה נמי משום ממונו, וראינו כמה הבנות בכך: א. רש"י ותוס' שלפנינו מבינים שלריו"ח למסקנה יש שתי אפשרויות לחיוב - משום ממונו, ואיפה שאפשר - נשדרג את החיוב ל'חציו'. לפי"ז יש חזרה מסוימת מהטעם של ריו"ח בתחילת הסוגיה, שלא הגדיר את אש משום ממונו כי 'ממונו אית ביה ממשא, אש לית בה ממשא'.

ב. הרמב"ם ורש"י בלישנא אחרינא מצריכים לריו"ח גם ממונו וגם חציו כדי לחייב. הגדרנו שכוונתם שהאדם יוצר מזיק ומתחייב עליו כאדם המזיק. לפי"ז טעמו של ריו"ח נשאר גם למסקנה, 'אש לית בה ממשא', ולכן לא יכול להיות שהיא מזיק עצמאי, שהחיוב עליה משום 'ממון המזיק', אבל לפי המסקנה אש מוגדרת כ'מזיק' שמיוחס למעשה האדם, ולכן אפשר לחייב מצד 'ממון המזיק' גרידא כשכלו חציו - כיוון שהחשבנו את האש כ'מזיק', כי בתחילה הייתה מיוחסת למעשה האדם - נחשיב אותה כמזיק אע"פ שכלו חציו ואע"פ שלית בה ממשא. אמנם בתלמידי הר"י משמע שהבינו שלמסקנה בכלו חציו יהיה פטור לגמרי, גם על הגלוי, כיוון שצריך גם חציו וגם ממונו, וכבר כלו חציו.

בהגדרת 'אשו משום ממונו', נחלקו רש"י ותוס'. רש"י מפרש כפשוטו, שצריך שיהיה ממונו ממש, ותוס' מפרשים 'חיוב ממונו'. תוס' מקשים על רש"י כמה קושיות, אחת מהן - שא"כ כל אחד יפקיר גחלתו וידליק גדישו של חברו. ליישוב שיטת רש"י כתבו בתלמידי הר"י לחלק בין מדליק בתוך שלו לבין מדליק בתוך של חברו, שבמדליק בתוך של חברו לא צריך ממונו ממש.

הבאנו שתי אפשרויות להבין מה יהיה המחייב במדליק בתוך של חברו:

א. בכה"ג ר"ל מודה שמתחייב כאדם המזיק, שהרי מודה בעיקרון שהמעשה של האדם מגדיר את האש כאחת, אך במדליק בתוך שלו המעשה לא מעשה נזק, ולכן אין בכוחו לקשר אליו את האש ברמה של אדם המזיק, משא"כ במדליק בשל חברו.

ב. החיוב עדיין יהיה משום 'ממון המזיק', אך לא צריך בעלות ממונית, כי כשהאדם יצר מזיק הוא הבעלים על המזיק, וזה מספיק כדי לחייב, ורק במדליק בתוך שלו צריך בעלות ממונית ממש כדי לחייב, כי לא יצר מזיק ולא הוא הבעלים על המזיק.

את עצם החילוק בין מדליק בשלו לבין מדליק בשל חברו, מצינו לעניין פטור טמון, ולכן החילוק בגדרי החיוב מסתבר, שאם המחייב הוא אותו מחייב אין סברא לחלק בענין פטור טמון. גם תוס' מודה שיש חילוק מסוים ב'מחייב' בין מדליק בשלו לבין מדליק בשל חברו - בשניהם מתחייב על 'יצירת מזיק', אך במדליק בתוך שלו צריך את הפשיעה בשמירה כדי להגדיר את מעשה ההדלקה כ'יצירת מזיק'.